

Sonnevend Péter

A könyvtár új élete

Pár éve írtam egy cikket népszerűnek nevezett napilapunkba, s a szerkesztő végül *A könyvtár – éljen vagy haljon?* (<http://nol.hu/cikk/75077/>) címet adta neki tudtomon kívül. Mire gondolt? Mostanában újra eszembe jut e bombasztikus kérdés. Tavaly *kis katekizmusba* foglaltam néhány – kiindulópontnak tartott – gondolatot (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 7. sz., http://www.ki.oszk.hu/3k/e107_plugins/content/content.php?content.102). Töprengtem már korábban is „madártávlatból” (Könyvtáros, 1991. 6. sz., illetve TMT 1996. 10. sz., 1997. 10. sz., 2006. 11–12. sz. <http://tmt.info.omikk.bme.hu/archiv.htmlht>).

E mostani fejtegetések „a” könyvtár *új világhelyzetéről* szólnak. A könyvtár hat alkotóelemből keverhető ki: *olvasó, könyvtáros, állomány, szolgáltatások, infrastruktúra, fenntartó*. Korok szerint az összetétel *milyensége* változik, de mindenkor *mindre szükség* van.

Donald Rumsfeld, a korábbi amerikai védelmi miniszter, úgy számolt be *iraki* háborújáról, hogy négy rekeszt alkalmazott:

- *tudjuk, hogy mit tudunk* (we know what we know);
- *tudjuk, hogy mit nem tudunk* (we know what we dont know);
- *nem tudjuk, hogy mit tudunk* (we dont know what we know);
- *nem tudjuk, mit nem tudunk* (we dont know what we dont know).

Aki alábbiakat olvassa, minden résznél eldöntheti, *az melyik rekeszbe* illik. A szerző csak abban bízhat, hogy a tévedései is hasznosak lehetnek.

Olvasó

Olvasó, használó, patrónus: helye és társadalma válogatja, melyik kifejezés alkalmasabb. Ha a számunkra mérvadó nyugati és északi (angolszász, holland, skandináv) országokat vizsgáljuk, akkor a következő megállapítások tehetők:

- aki olvas, internetezik is, sőt, az internetezők száma és aránya egyre jobban elhagyja a könyvtárba járókét (pedig ott a lakosság könyvtári tagságának aránya akár 50-60 százalék is lehet);
- a közkönyvtár az utóbbi öt-tíz évben egyre kevesebb olvasnivalót kölcsönöz (konkrétan: egyre kevesebb könyvet), miközben a „nem-hagyományos” dokumentumok forgalma és kölcsönzési részaránya rohamosan emelkedik (az

- állománynak átlag 10-15 százalékát kitevő, mondjuk így, *AV-dokumentumok*, ideértve DVD-ét és hasonlókat, akár a kölcsönzés harmadát is eléri);
- az információkeresésben döntő, már szinte kizárólagos az *internetes böngészők* és a hálózati források (különbéle wikik stb.) szerepe – míg a *könyvtári tájékoztatás* rohamosan veszít jelentőségéből;
 - az internetes életmód egyre korábban kezdődik, már 6-7 éves kortól játék, majd a tanulás, kommunikáció, munka és kikapcsolódás elképzelhetetlen a *virtuális tér* nélkül, de egyre inkább ez a helyzet a kormányzással, az egészségüggyel és az oktatással is;
 - mind újabb és egyszerűbb *eszközök* kerülnek piacra, kezünkbe (bátyám közel ötven éve vett orsós magnójának hogy örültünk, ma lányom ezer dalt kínáló *iPod*-dal múlja idejét, de már a kistinik is) – s mi jön még (most júniusban az új iPhone), hisz alig léptünk ki a számítógépes „kőkorszakból”;
 - a felsőoktatás és kutatás terén – de fokozódóan az üzleti életben, a szórakoztató iparban stb. – egyre inkább *csak az létezik*, ami digitálisan hozzáférhető, még hozzá azonnal, könnyedén, sőt lazán. Nem beszélve a *társas életről* (iwiw, Facebook);
 - mind több (külföldi) szakcikk állítja, hogy egyetemi könyvtárba *oktató már nem teszi be a lábát*, mert *mindent saját gépéről* akar és tud elérni. A neves amerikai egyetem, a UIUC informatikai vezetőjének friss cikkében (<http://libraryconnect.elsevier.com/whitepapers/lcwp0101.pdf>) közölt adat szerint korábban, a papírkorszakban az „átlag” kutató heti hét órát töltött a szükséges információ keresésével, ma elektronikus környezetben csak kettőt, s ennek köszönhetően a szükséges források *elmélyült feldolgozására* több ideje marad;
 - talán a legfontosabb: egyre gyorsuló módon növekszik az információáradat, a háló tartalma a Kongresszusi Könyvtár állományának sokezerszerese, s az információcsatornák versengenek a „lelkekért”.

A világban ma lassan másfél milliárd internetező számlálnak, ugyanakkor 3,3 milliárd mobiltelefonost. Röpké pár éven belül *minden mobil* kép- és filmfelvételeket készít és fogad, internetet kérdez le, könyvolvasást biztosít. A hazai 16 évesek 95 százaléka a hálón él. Saját tapasztalatom: az elmúlt években szakmai önképzésem fokozódó hányadban a háló lehetőségeihez kapcsolódik. Megfordítva is igaz: egyre inkább az a mérvadó, amit a hálón találok.

A digitális univerzum az embereket sem jobbá, sem boldogabbá nem teszi (veszélyei most kezdenek kiviláglani), nem is fogja tenni; léte és fejlődése egyszerűen tény, amivel nem lehet nem számolni.

Summa: feladatunk, hogy a Google-nemzedéknek – és a csatlakozó, újra fogékony korosabbaknak – egyre többet és jobban adjunk digitálisan.

Könyvtáros

A könyvtáros ma lázasan keresi tennivalóit. (H. Chopra 1994-ben kissé mást tapasztalt, http://www.epa.oszk.hu/00100/00143/00014/hans_h.html) Végzi munkáját *premodern* módon (könyveket helyez el a raktárban, címkéz), közben építi

és használja a *mai módi* szerinti adatbázisait, továbbképzzi magát, és nem utolsó sorban töpreng a *jövőbeli* feladatokon. Múlt, jelen és jövő *soha ilyen* élességgel nem találkozott, mondhatni, *ütközött* tudatunkban, életünkben.

Más szemmel is nézhető a könyvtáros. Szív Ernő 1997-ben előrelátóan buzdította olvasóit *Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?* című tárcanovellájában: „el kell csábítani a könyvtáros kisasszonyt. Amilyen gyorsan csak lehet.” Ha nem igyekszünk, a kisasszony helyett már számítógépek fogadnak...

Lackfi János *Egy mondat* című versében (Holmi, 2008. január <http://www.holmi.org/2008/01/lackfi-janos-egy-mondat>): a „hol irodalom van, ott irodalom van” felütés rögtön Illyés klasszikus zsarnokság-versét idézi. E mélyen ironikus vers leszámol az eddigi irodalmi-kulturális paradigmával, s mily „megtiszteltetés”: minket is érintve, ezért hosszabban kell idézni.

*„Hol irodalom van, ott irodalom van
az öt emelet magas könyvtoronyban,
hol könyv a fal, hol köbméter a mérték,
hol vérszegény lapon sápad a vérkép,
térképek alján bakarasz a lépték,
feledve, hogy azt élő lábak lépték.*

*Hol irodalom van, ott irodalom van
költözködési könyvdozshalomban,
aluljáróbeli antikváriomban,
hol könyvlapon vízjelként derengenek
az évtizedes olvasói nedvek,
börtönkönyvtárban, megyei könyvtárban,
hervadt könyvtárosnénik illatában,
kik könyvport szívnak és könyvport lehelnek,
könyvből olvassák, könyveket könyvelnek.*

(Kiemelés: S. P.)

„Kik könyvport szívnak és könyvport lehelnek...” – ez rólunk szól?! „*Ne ily halált adj, istenem, / Ne ily halált adj énnekem!*” – szólalhat meg könyvtárosi lelkünk Petőfivel.

„Könyvport lehelünk”, miközben „könyveket könyvelünk”? Ki tagadhatná? Ám az is a történet része (belülről nézve), hogy a könyvtár pénzeinek *kétharmada-háromnegyede a könyvtáros finanszírozására* megy el. 2005-ben a *Könyvtári statisztika* szerint 34,6 milliárdos könyvtári összkiadásból 20,8 milliárd, pontosan kétharmad. Miközben gyarapításra összesen 6 milliárd jutott. Ha csak a közkönyvtárakat nézzük, ott és akkor a 18 milliárdnyi összesből bérkiadás 11,7 milliárd, gyarapításra 2 milliárd.

Gondolatkísérlet következik (átugorható): ha a hazai bérkiadás *tizedét* digitalizálásra fordíthatnánk, vagyis úgy évi 2 milliárdot, abból egy év alatt legalább százezer (vagy több) könyvet „portalanítanánk”. S ha így folytatnánk, 10 százalékot adva magunkból – főnixmadárként – a „háló”-társadalommá alakult magyarságnak: *hat-nyolc év alatt a teljes hazai kiadványtermést* Hess Andrástól máig leporolnánk. Az örökség ott lenne, ahol a legtöbbet keresik.

„*Hervadt könyvtárosnéik illatával*” – vagy ezáltal nyűgözzük le olvasóinkat? Miért is hagytuk, hogy a digitális központ „Neumann” (szétszedhető) játékszerré váljék? Egyik kormány az OMIKK-ot „passzolta át” a Dunán, a másik meg a Neumannt törte szét. Az egyik legkiemelkedőbb személyiség, Tószegi Zsuzsanna miért nem könyvtári pályán építi szakmáinkat?

Ha *változik* a „cél”: az olvasói elvárás és igény, akkor úgy kell gondolkodnunk, mint a jó vadásznak. Kicsit eléje löni a célnak.

Summa: a könyvtáros, a könyvtár elnevezésű intézmény spiritus rectora, természetesen mielőbb gyors átmenetet – előbb fejében, majd intézményében – a múltból és jelenből a *jövőbe*. Saját éthosza értelmében. Nem az a baj, ha kevesebben leszünk. A Neumann-házat pedig újra kell alkotni.

Állomány

Ma még minden könyvtár egyik fokmérője, tekintély-forrása az állomány. Hazai könyvtári állományainknak legalább fele *holt* anyag. Ez nagy baj. S hiába „könyveljük” e könyveket, már nem lehet beléjük életet lehelni. (Holt anyagra csak holt lelkeket hívhatunk.)

Ennél fontosabb a következő. Ha irányt veszünk a növekvő olvasói igények kielégítése, azaz a digitális könyvtár megalkotása felé, akkor nem egyszerűen nem lesz kizárólagos saját könyvtári állomány. „A” könyvtári állomány mint fogalom is átalakul. Új szimbiózisok jönnek létre a kiadói és egyéb szervezetekkel, akik a szellemi termékeket tartalmilag és formailag gondozzák (szerzői jogokat birtokolják). A Holland Királyi Könyvtár már megállapodott az Elsevierrel, a világ ma legfontosabb tudományos kiadójával, hogy annak folyóiratait és egyéb kiadványait digitális formában *hosszú távon* megőrzi.

2003-ban a legnagyobb észak-amerikai tudományos könyvtárak 300 millió dollárért vettek digitális tartalmat, a könyvtárak átlag gyarapítási kiadásai harmadát fordították e célra – írja egy beszámoló (*Ariadne* elektronikus folyóirat, 2006. <http://www.ariadne.ac.uk/issue47/fenton/>).

A Brit Nemzeti Könyvtár millió könyvet akar (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7018210.stm>) digitalizálni (partnere, a hamburgi CCS napi 50 ezer, két év alatt 250 millió oldalt pörget digitálissra), emellett gondoskodik az új digitális „köteles példányok” megőrzéséről, sőt, vállalja az elektronikus levelezések megőrzéséről is. (Gondoljunk el: egy jövőbeli tudománytörténész mennyi kincset találhat majd egy kutatóintézet régi szakmai levelezés-anyagában.)

A California Digital Library keretében működő eScholarship Repository 22 ezer dokumentuma egy hónap alatt 41 ezer, létrehozása óta pedig 6,4 millió letöltést számlált (<http://repositories.cdlib.org/escholarship/>). Hely hiányában nem folytatom a példákat.

A kiadványok jó része ma digitális formában születik, digitálisan alakul, érik közzétehető termékké, és főként a mai és jövőbeli használat döntően digitális formát ölt. A. Kent húsz éve megjósolta, hogy mára papír nélküli társadalom jön létre. Ez a jóslat nem pont így teljesült, ma kitűnően együtt él a két „univerzum”, – de az *irány* mindinkább kirajzolódik. Döntően a társadalom mérvadó részének sikeres „technikai” átállása következtében. Hetven éve is fantáziáltak arról, hogy

a kutató kis utazó táskájában hordja majd saját *mikrofilmes* szakkönyvtárát, de a nyájas kutató nem volt hajlandó naphosszat mikrofilmet nézni. Ma *mindenki hajlandó monitor* nézni, sőt hallgatóim közt van, aki regényt is már (csak!) így olvas, kényelmes fotelben ülve. A japán lányok pedig szinte csak mobil telefonjukon nézik (és írják) képregényeiket...

Azt olvasom, hogy egy új *török* egyetemi könyvtárban 50-50 ezer hagyományos és *e-könyv* van. Tajvan tízezer e-könyvet vett meg országos konzorcium keretében az OCLC *NetLibrary*-jének 160 ezres választékából (ez évente 30 ezer frissel bővül).

Summa: aki könyvtárosként életképes könyvtárat kíván fejleszteni, *digitális állományokat* hozzon létre. Feltétlenül másokkal együtt. A digitális anyag megőrzéséről gondoskodják a nemzeti könyvtár, a közreadókkal együttműködésben.

Szolgáltatások

Ma a könyvtár mindinkább szolgáltató intézet. Százötven éve kezdődött a folyamat az angolszász *public library* megszületésével. Az információkra és olvasmányokra váró polgár adójából teremtett intézmény paradigmaváltást eredményezett. A „szent” gyűjtemény helyett a szolgáltatás lett – fokozatosan, máig is alakulva – mindinkább meghatározóvá. Ma a szolgáltatások jobban leírják egy könyvtár lényegét, mint saját „külön bejárati” gyűjteménye. Először élő mi voltában 1994-ben láttam ilyet az európai bank, az EBRD londoni palotájában. Kevés saját dokumentum a gyűjteményben, de a világ *összes érdemi gazdasági információja* a kutató számítógépére lőve, hogy a bank számára jó befektetési döntéseket hozhasson.

Milyen szolgáltatások lehetnek fontosak? A saját *opac* és *honlap* olyan minimum, hogy csak említsem. Mindinkább nagy hálózati katalógusok kellenének, minél frissebb információkkal. *Egységes* magyar katalógus: MOKKA (nem húsz, de 500 könyvtár tartalmával) és NPA és többiek. Minta: az OCLC (110 millió cím, 1,3 milliárd példány: most épp nagy művészeti múzeumok gyűjteményi adataival egészül ki). Miért nem töltjük be a magyar (közös, központi) katalógusokat az OCLC-be, ahogyan számos ország csinálja?

A *Google Book Search* <http://books.google.com/> sokat segít nekem egy hosszabb kutatásban: megmutatja a kívánt könyv tartalomjegyzékét, eligazít még hazai lelőhelyhez is, hála a MOKKA-val kötött együttműködésnek. Ez a jó példa! A bibliográfiai adatbázisokat sürgősen hozzá kell kapcsolni a lelőhely-adatbázisokhoz, majd mielőbb a *teljes szövegű* archívumokhoz.

A világban már ma a digitális könyvtárak bonyolítják le a legnagyobb forgalmat. A JSTOR (770 hosszú életű folyóirat, 2 millió tanulmány 25 millió oldalon) a kétezer partner (itthon három?) intézményében az olvasók több millió letöltést végeznek évente. Az elmúlt évben én legalább 100 íráshoz jutottam (másként esélyem sem lett volna hozzájuk jutni).

A hazai tudománypolitika csatlakozzon a számos nyugati országban hivatalos álláspontként elfogadott *nyílt hozzáférés* (open access) programhoz. Aki állami pénzből kutat, majd publikálja eredményeit, annak közleménye az adófizető számára váljék – olcsón, ingyen – elérhetővé, hisz az ő forintjai is valahol ott vannak mozgóerőként. Ezzel is fejezzük ki a „*nemzeti kockázat-közösséget*”.

Summa: aki bármilyen szolgáltatást tervez ma *digitális elérhetőség* (hozzáférés) mint végcél nélkül, az téves úton jár.

Infrastruktúra

Hajdan a könyvtáráépület volt „az” infrastruktúra”. Én is itt kezdtem. Épp ötven éve, gimibe kerülve, a koronázó város megyei könyvtárában a ”könyvtáros nénihez” fordulva kértem három Jókai-regényt, s ő – mert már ismert – kihozott a pulthoz négyet, válasszak. Szigorúan tagolt terek, állomány távol az olvasótól: ez volt a könyvtár ifjúkoromban...

Negyven éve, könyvtáros hallgatóként láttam először (jó messziről) számítógépes perifériát az Országos Tervhivatal egyik intézetében.

Személyes adalék (*átugorható*): 1985-ben vettünk – hosszú családi „kupaknacs” eredményeként – a Bodeni-tónál egy *Commodore 64*-es masinkát. Fiaink (12, illetve 11 évesen) hetek alatt megtanultak rajta programozni. Ma mindkettő informatikai pályán boldogul.

Könyvtáraink is ekkor szerezték be első kis (közepes) gépeiket és próbálkoztak kölcsönzégépesítéssel, gépi katalogizálással. Néhány nagykönyvtár már számítógépes adatbázisokat „futtatott”. Az OSZK a költözéskor, 1984-85-ben úgy állt a világ előtt, mint egy szegény árva. Egy adatrögzítő. A nemzeti bibliográfia készítmódja ekkor: adagrögzítés – OSZK, ennek feldolgozása – SZKI, ennek papírra nyomtatása – Nyomdaipari Fényszedő Üzem, ennek sokszorosítása – OSZK nyomda. Helyről helyre cipeli: egy kézbesítő. *Munkaszervezés*: állatorvosi ló. Ilyen kényszerek működtek. Mára fényévekre kerültünk ettől, de a tennivaló nem kevesebb.

Ma a könyvtár szíve-lelke a *számítógépes* infrastruktúra. Látjuk a modern könyvtárakban (Szeged, Corvinus, Szombathely): tele a gépes „olvasóterem”, üres a könyvtári olvasóterem. Ezen lehet bánkódni, nosztalgizálni. Én hordtam 19 éves fejjel – és milyen boldogan – az OSZK Hírlaptárában a 40 kilós hírlapköteteket a vasraktár harmadik szintjéről a távoli olvasóterembe. Nem jobb a gépen olvas(tat)ni a digitalizált forrást (jó, ki is nyomtatva gyakran)? Ma a világban minden nagykönyvtár tömegesen digitalizálja hírlapanyagát.

Még az elején tartunk a modern infrastruktúra bevezetésének, honosításának. Jön a wifi, az RFID, jönnek más – egyszerre összetettebb és egyszerűbb – megoldások. Minél könnyebben boldoguljon az olvasó. A *könyvtár lényegéhez* közelítünk mindezzel: az olvasó kapja meg, amit kíván, a dokumentumok találjanak használóra. *Ranganathamra* emlékszünk? Már van Európában is egyetemi könyvtár (Konstanz), ahol minden nap minden órájában lehet a könyvtárban dolgozni. Ha szükséges. Ha megoldható, hogy máshonnan, bárhonnan (regisztrált gépről) elérhetőek legyenek kincseink, szolgáltatásaink, az se rossz.

Az infrastruktúra terén és révén a határ a csillagos ég. Létrejön a modern kor ténylegesen *public library*-je: a köz könyvtára révén mindenki mindenhez hozzáfér, „falak nélkül”. Ehhez a mi mentalitásunknak is változnia kell.

Summa: az infrastruktúra célirányos fejlesztése a kor, mi több, a felhasználó *elsőrendű parancsa*. Fejlesztés saját bázison és együttműködésben egyidejűleg: ez hatványozza a hatékonyságot.

Fenntartó

A fenntartó kényes, nehéz lény. Takarékos, néha zsugori, a lényegét (lényegünket) nem (nem mindig) értő, kiszámíthatatlan, gyakran igazságtalan. Mint mi, emberek...

A fenntartó, ha józanul gondolkodik, a nagyszámú felhasználó érdekeit kell, hogy szem előtt tartsa. Minél több felhasználó számára minél nagyobb hasznot hajtsunk – ráadásul minél takarékosabban. Néha megkérdezi, miért kell megint könyvet venni, folyóiratot rendelni, hisz roskadoznak már a polcok...

Fenntartó mindig is volt, és egyelőre úgy néz ki, mindig is lesz. Amíg nonprofit, közhasznú szolgáltatásként működ(het)ünk. Imitt-amott felmerül a *kiszervezés*: bízunk értő vállalkozóra, majd az jó szolgáltatást kínál, és nekünk – fenntartóknak – nem kerül többre. Még nem találkoztam teljes értékű válasszal arra a kérdésre, miért olyan rossz ez nekünk. Az lehet, hogy a nonprofit jelleg csorbul(hat), beszüremkedik a *térítés*... De hisz ma is van térítés, csak keveset beszélünk róla. Beiratkozási díj, „sikerkönyvek” kölcsönzése, számítógép-használat... Nem olyan egyértelmű ez a közhasznú nonprofitság.

Ha kitekintek a határokon túl, akkor a *feladatfinanszírozást* vállaló fenntartó látszik – rövidebb távon – előre mutató megoldásnak (lásd: osztrák nemzeti könyvtár). Részleteiben elemzik, mit végez a könyvtár, az egyes tennivalókat racionálisan mennyiért lehet elvégezni, s így kialakul a végösszeg, és azt három-négy évre szerződésbe foglalják. Jogilag megerősített konkrét fenntartói támogatásért *ennyi ideig pont ennyit* kell nyújtani.

Ettől mi messzi vagyunk. Ismerek jó pár könyvtárat, ahol havonta pályázik a könyvtári vezetés a fentebb hatalomhoz (pénzügyi osztály?), például állománygyarapítási keretért. Vagy a beruházásból kifejejtett feliratozás pótlására. Másutt a gondosan kidolgozott és „kuratórium” által jóváhagyott, középtávú tervben szereplő (nemzeti) bibliográfiai szolgáltatás fejlesztése hirtelen ellenkezőjére fordul: különösebb indok keresése nélkül a szolgáltatást a könyvtárigazgató hirtelen leállítja. A szakma meg csak néz nagyot – szegény felhasználó még nagyobbat (*Gyurgyák János* is erről ír új nemzet-szintézisének 14. oldalán). Sokféle történet van, furcsa játékok zajlanak...

Én nem láttam *komoly, elemző* beszámolót az elmúlt tíz év hazai stratégiáinak megvalósulásáról. Nem ismerek olyan elemzéseket, mint a brit felsőoktatási könyvtárügy modernizálását megalapozó Follett Report volt Nagy-Britanniában. (Illetve volt egy ilyen, a világbanki projekt előkészítése – én is a csapat fegyverhordozója voltam –, aztán 1995 májusában, *James G. Neal* amerikai csúcscsökkentő előadása közben már reccsent alattunk a padozat...).

Most (pontosabban: 2007. júliusban) ígér a miniszter 20 milliárdot, ebből 4,25 milliárdot digitalizálásra. Öt év múlva számoljunk el vele komolyan. Illetve már most legyen komoly dokumentáció („hatástanulmány”), mit akarunk elérni, mi módon, mikorra. Segítsük a bőkezű fenntartót. Jól jön az nekünk: ha használóink érdekei az irányadók, akkor elérhetjük, hogy az ígért 4,25 milliárdból *legalább negyedmillió* könyvet digitalizáljanak. Ha ennél kevesebb jön ki: gyanakodjunk!

Summa: a fenntartó anyagi–pénzügyi támogatása nélkülözhetetlen. Egzisztenciális szükséglet, hogy kapcsolatunk kiszámíthatóbbá váljék. \odot tudhassa, mit

mennyiért kap – mi meg tudjuk meg, hogyan hajthatjuk végre szükséges fejlesztéseinket.

Összefoglalás

Minden korábbinál nagyobb változás közepében vagyunk. Öt-tíz éven belül a világ digitális könyvtárat fog használni – vagy semmilyen. Vagyis nem könyvtár lesz az a szolgáltató, amelynek köszönhetően az olvasó, az érdeklődő hozzájut azokhoz a forrásokhoz, amelyekre szüksége van. Lehet kiadó, amely maga biztosítja a hozzáférést, lehet valamilyen ügyes szolgáltató, aki felismerte a piaci lehetőséget.

Személyes példa (*átugorható*): lányom évi 33 dollárért befizetett az *Informed Librarian* (tájékozott könyvtáros) elnevezésű szolgáltatásra, amely rém egyszerűen működik. Havonta jön gépemre a friss kínálat (írások több kiadó, pl. az *Emerald* menedzsment tematikájú szakfolyóirataiból stb.), meg egy-két aktuális könyvrészlet is van a „csomagban”, de a lényeg, hogy kereshetek közel 80 ezer, folyóiratban megjelent tanulmányban (jórészt teljes szöveg, időnként csak kivonat), s azonnal letölthetem, ami érdekel. Ismétlem, évi 33 dollár. Egyszerű elv: *nagy forgalom, kevés haszon*. Régi mondás, nagy igazság. Ismert, hogy egy cikk-másolat ára a könyvtárközi kölcsönzésben legalább 15–20–25 dollár, esetleg ennyi euró vagy font. Itt egész évben kapom a friss táplálékot, plusz a gyűjtemény át-meg átvizsgálása milyen élmény. Hisz decemberben más érdekelhetett, mint most júniusban.

E példánál mások, nálam tájékozottabbak, jobbakat is említhetnének. Lényeg: itt a VERSENY a nyakunkon. Előbb elvihetik a tudományos információforrások közönségét (viszik már), utána – például az e-könyvekkel, fenti példa szerinti szolgáltatásokkal – a „közkönyvtárit” is. A filmek terén már megvan ez a „fizess, töltsd le, nézd meg holnapig” üzleti játék. Maholnap megjön könyvekre, folyóiratokra, cikkekre. Egy jól számoló, befektetőt találó vállalkozó viszonylag gyorsan előállhat analóg szolgáltatással.

Épp befejezni véltem e cikket, amikor rábukkantam egy konferencia honlapjára: a JISC (brit könyvtári-információs finanszírozási testület) április közepén Birminghamben nemzetközi konferencián vizsgálta a *könyvtárak jövőjét* (<http://www.jisc.ac.uk/events/2008/04/jiscconference08.aspx>). Részletezés nélkül három kifejezést idézek. A könyvtárak működése az épületektől a szolgáltatások felé mozdult el („*Libraries moved from being set of buildings to set of services*”). Információban gazdag – állományban szegényes („*Information rich but collection poor*”). United „Digital Kingdom” = Egyesült „Digitális Királyság”. Igényel magyarázatot? Mintha ezekről szoltam volna...

Fentiek egyet kívánnak sugallni: itt az idő a *gyors gondolkodásra*. Megfogalmazni, minden eddiginél pontosabban – és használó-centrikusan –, mi a könyvtár, milyen szolgáltatást garantál, milyen könnyen kínálja portékáját (netán: mennyiért). Utána számolgassunk: mibe kerül a tervezett jövőhöz elengedhetetlen fejlesztés? Lehet 20 milliárdot – vasi nyelven szólva – „gombos vellával” kihajítani, s lehet 5–10 milliárdból egy egész intézménytípust, a *könyvtárat* megújítani, vagy legalább is elindítani egy új, *hosszú távon fenntartható* fejlődési pályán.